Kurdiname Akademik
Kovara Kurdinameyê ya Navnetewî
Uluslararası Kurdiname Dergisi
International Journal of Kurdiname

International Journal of Kurdiname
Issue: 4 April 2021

International Journal of Kurdiname
Issue: 4 April 2021

https://dergipark.org.tr/en/pub/kurdiname **E-ISSN-**2687-5438

KURMANCİ-TÜRKÇE İKİDİLLİLİĞİN TEMEL KODDA DEĞİŞİME AÇIK VE SINIRLI ALANLARI*

(THE RESTRICTED AND CHANGEABLE DOMAINS IN BASIC CODE OF KURMANJI-TURKISH BILINGUALISM)

Orhan VAROL*

Article Type: Research Article // Gotara Lêkolînî
Received // Hatin: 21.02.2021
Accepted // Pejirandin: 26.03.2021
Published // Weşandin: 30.04.2021
Pages // Rûpel: 1-28

This work is licensed under the Creative Commons Attribution International License (CC BY 4.0).
http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/

Citation/Atif: Varol, Orhan, (2021). Kurmanci-Türkçe İkidilliliğin Temel Kodda Değişime Açık ve Sınırlı Alanları, *Kurdiname*, no. 4, p.

Plagiarism/Întîhal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via ithenticate plagiarism website // *Ev gotar herî kêm ji alîyê 2 hakeman va hatiye nirxandin û di malpera întîhalê ithenticate ra hatiye derbaskirin.*

Özet

Birlikte yaşamın doğal bir sonucu olarak toplumsal etkileşimler meydana gelir ve bu iletişimsel süreçte diller de belirli oranlarda birbirlerini etkileyerek farklılaşabilirler. Dilsel etkileşim ve buna bağlı olarak gerçekleşen farklılaşmalar, çokdilli alanlardan elde edilen veriler incelendiğinde, etkileşim sürecinin genellikle belirli bir düzen içinde gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Yani bazı dilsel birim, sözcük ve örüntülerden oluşan sözce alanları daha çok etkilenirken bazıları değişime karşı sınırlıdır. Bu çalışmada, Kurmanci Kürtçesi-Türkçe konuşucusu olan yirmi beş ikidillinin sözlü anlatılarında kod karıştırma ve değiştirme birimi olarak görülen, kullanım sıklığı ile ele alınan, üç bin civarındaki etkileşim öğesi, kaynak dilin belirlenmesi, aktarım oranları ve nitelikleri bakımından değerlendirildi. İkidillilerin birinci dili ve temel kodu olan Kurmancinin sözceleri ele alındığında, bazı dilbilgisel alanlar değişime daha açıkken çoğunun Kurmancinin bağımlı işlevsel biçimbirimleri nedeniyle sınırlayıcı görünümler sergilediği anlaşılmaktadır. Bundan dolayı ikidilli Kurmancisinde karma sözce alanları daha yaygındır. Çok sınırlı olsa da devam eden gerileyici ikidilliliğe bağlı olarak bağımsız ve bağımlı işlevsel birimler ile çekirdek sözlükçeye ait sözcükler ve buna bağlı olarak sözdizimsel anlam ağlarının da model kod olan baskın dilden temel kod olan alıcı dil alanlarına yerleşebilmeleri mümkündür.

Anahtar sözcükler: Dil etkileşimi, İkidillilik/Çokdillilik, Kürtçe/Kurmanci, Türkçe, Dilsel alanlar

Abstract

Social interactions occur as a natural result of coexistence, and in this communicative process, languages of the societies may differ by influencing each other at certain rates. Language contact and consequent changes

* Bu çalışma, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dilbilim Anabilim Dalı'nda 2014 yılında tamamlanan "Türkçe-Kürtçe Dil Etkileşimi: İkidillilere Ait Verilerdeki Dilbilimsel Görünümler" adlı doktora tezinden oluşturulmuştur.

* Dr.Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dilbilim Bölümü, orhan_van@hotmail.com, Orcid ID: 0000-0001-8662-484X

demonstrate that this process takes place in a certain order, according to the data obtained from language contact areas. In other words, some utterance domains consist with different words, morphemes and patterns are affected more, while others are limited to the change. In this study, around three thousand interaction elements with different usage frequencies evaluated as code mixing and switching units, in the verbal narratives of twenty-five Kurmanji Kurdish-Turkish bilinguals, in terms of determining the source language, transmission rates and qualities. It is understood that some grammatical domains are more open to change, while others exhibit limiting views due to functional bound morphemes of Kurmanci which is L1 and basic code. Therefore mixed utterance domains are more common in bilingual Kurmanji utterances. Although it is very limited, depending on the continuing recessive bilingualism, free and bound functional units and words belonging to the core lexicon and, consequently, semantico-syntactic meaning patterns, can be settled from the dominant language (model code) to the domains of receptive language (basic code).

Keywords: Language contact, Bilingualism/Multilingualism, Kurdish/Kurmanji, Turkish, Language domains

Kurte

Wekî encameka siruştî ya jîyana bihevûdin ra, pêwendîyên civakî çê dibin û di vê prosesa ragihanî da ziman jî dikarin heta rêjeyekê tesîrê li hevûdin bikin û cihêreng bibin. Pêwendîya zimanî û cihêrengbûna ku girêdayî vê yekê pêk dihê, dema lêkolîna dayîyên ji qadên pirzimanî dihê kirin, dihê famkirin ku prosesa pêwendîyê, bi piranî li gor sîstemekê pêk dihê. Ango, gava ku qadên derbirînê ku ji hin yekeyên zimanî, bêje û komepeyvan pêk dihên, tesîreka bêhtir werdigirin hin jî li hember guherînê sînordar in. Di vê xebatê da, di derbirînên devkî yên bîst û pênc kesên duzimanî da, ku axiverên kurdîya kurmancî-tirkî ne, li gor frekansa bikaranînê xwe ve bi qasî sê hezar hêmanên pêwendîyê ku wekî yekeyên têkelkirin û guhertina kodan dihên dîtîn, ji hêla dîyarbûna zimanê jêder, rêjeyên veguhestinê û çawanîya wan ve hatine nirxandin. Dema ku zimanê yekem û koda bingehîn ya duzimanîyan, derbirînên kurmancî dihên nirxandin, dihê famkirin ku gava ku hin qadên rêzimanî ji guherînê ra bêhtir vekirî ne, ji ber morfemên fonksîyonel yên berbend, bisînor xuya dibin. Ji ber vê yekê, di kurmancîya duzimanî da qadên derbirînê yên têkel berbelavtir in. Ligel ku gelekî bisînor e, girêdayî duzimanîya paşvebir, mumkin e ku yekeyên fonksîyonel yên berbend û bêjeyên aîdî ferhengoka navendî û girêdayî vê yekê torên maneyê yên hevoksazîyê jî zimanê serdest ku koda model e derbasî zimanê wergir bibin.

Peyvên Sereke: Pêwendîya zimanî, Duzimanî/Pirzimanî, Kurdî/Kurmancî, Tirkî, Qadên zimanî

Giriş

Değişen zaman ve koşullara bağlı olarak günümüzde konuşulan dillerin hiç biri bundan birkaç yüz yıl önceki kullanımına ait özelliklerini bütünüyle koruyamamıştır ve geçmişin bazı dilleri ise işlevselliğini tamamen yitirerek yok olmuştur. Birkaç yüz yıl sonra da günümüz dilleri, bugünkü biçimsel, anlamsal ve işlevsel özelliklerini belirli oranlarda kaybedecek ve bir kısmı ya da çoğu özellikle küreselleşme etkisiyle -geçmişteki dillere kıyasla-, daha hızlı yok olacaktır. Çünkü diller, konuşucularının değişen yaşam koşullarına ve gereksinimlerine bağlı olarak bir değişim, dönüşüm, uyarlanma ya da terk edilme süreci yaşar. Değişim, dönüşüm ve uyarlanma dilin farklılaşan zamanlarda, çevrelerde ve koşullarda kullanım imkânını sürdürmesine olanak tanırken, terk edilme, dilin işlevselliğini yitirmesi, konuşucularının yeni bir dili kabullenmeleri ve artık bu dili iletişim araçları olarak benimsemeleri anlamına gelmektedir.

Birden fazla dilin konuşulduğu çokdilli ortamlarda, dil ve dilin kullanıcıları, etkileşimin içsel belirleyicileri, başka dil/ler ve başka dil/lerin kullanıcıları ise dışsal belirleyicileridir. Diller doğrudan birbiriyle etkileşime girmez. Sosyal ortamda farklı dil kulanıcıları etkileşim yaşar ve bireysel dil kullanıcılarının işlemleme aygıtları olan zihinlerde, dillerin baskınlık ve yer kapma mücadelesi gerçekleşir. Bu süreçte, temel kod kullanımı konusunda algılayıcı ya da gerileyici gibi farklı iki/çokdillilik görünümleri etkilenen / alıcı dile sahip olan toplum içinde yaygınlaşır.

Doğan, büyüyen ve ölen canlı bir organizma, biyolojik birer varlık gibi düşünülür diller ve her birinin genetik bir kodlanışı bulunmaktadır. Ait oldukları dil ailesinden gelen, içinde dilbilgisel kuralları, sözcüksel kurulumları ve anlamsal ağları olan bir iç düzenlenişleri vardır. Nesilden nesile dil aktarılır ve konuşucular, belleklerinde kodlanmış olan dilin kurallarının ve kapsamının sınırları içinde toplumsal bir uzlaşı sağlayarak dili iletişim için aktif hale getirirler. Aynı yaşam alanını paylaşan diğer diller ve bu dillerin konuşucuları için de dil-aktarım-kullanım ilişkisi bu doğrultuda gerçekleşir. Dilin sahibi olan birey ya da toplum, istediği ya da istendiği zaman dili kullanır, istediği ya da istendiği zaman işlevselliğini yitiren anadili bile olsa onu kullanmaktan vazgeçebilir.

Toplumsal etkileşimin doğal bir sonucu olarak diller, kural ve kapsamları bakımından değişim yaşayarak yapısal, anlamsal ve işlevsel özellikleri farklılaşmaya başlar. Değişimin miktarı, etkileşimin yönü, süresi ve yoğunluğuna bağlı olarak saptanabilir. Farklı dillere mensup konuşucuların dil etkileşim alanındaki sosyal, ekonomik, siyasal üstünlükleri ve eğitim dili, etkileşimin yönünü belirleyen temel nedenlerdir. Kullanımsal üstünlüğe sahip baskın dil, daha çok verici ya da benzeştiren bir model kod iken kullanım alanı azalan dil benzeşen/alıcı olan bir temel koddor. Etkileşimin süresi ne kadar fazla olursa alıcı dil yapısındaki dilsel birim ve örüntülerin değişimi de o kadar fazla olur. Süreci belirleyen farklı dilbilimsel ve toplum-dilbilimsel nedenler ve koşullar da bulunmaktadır. Örneğin iki dil tipolojik olarak birbirine benzediğinde, etkileşim ve değişim daha yoğun ve hızlı, benzemediğinde ise farklılaşma daha seyrek ve süreç daha geç gerçekleşir. Etkileşime bağlı dilbilgisel farklılaşmaları açıklamak amacıyla dilsel kuramlar ve modellemeler geliştirilmiştir. Böylece insan beyninin en somut göstergesi olan dilin çokdilli ortamlarda gerçekleşen iletişimsel yansımalar incelenmektedir.

Romaine (2008: 2), ikidillilik ya da çokdilliliğin, dilin etkileşim süreçlerinin anlaşılması yanında evrensel değerlerini de anlamak için temel öncelikli konular olarak incelenmesi gerektiğini belirtmektedir. Bundan dolayı etkileşimin kapsamı belirlenerek bazı kurallar çerçevesinde etkilenen diller incelenmelidir. *Dilsel etkileşim*, bir veya birden fazla kodun (dil, lehçe ve ağızlar da olabilir) bir veya birden fazla kodu, sesbirim ve sözcükler dışında çeşitli dilbilgisel kategori ve örüntüler bakımından etkilemesi olarak tanımlanır. Dilbilimsel etkileşimi açıklama çabaları için geliştirilen modelleme ve yaklaşımların bir kısmı dilin daha çok yapısal ve anlamsal kategorileri üzerinde yoğunlaşırken (Heine – Kuteva, 2007: 3; Johanson, 2006: 4; 2008: 62), dillerin işlevsel ve kullanımsal yönlerini ortaya koyan unsurların da incelemesi gerektiğini belirten çalışmalar da bulunmaktadır (Rehbein - Herkenrath vd. 2009). Çünkü iletişime özgü tüm öğeler birer dil aracıdır ve etkileşime konu olarak çeşitli beden dili hareketlerinin ve duygu durumu yansıtıcı özelliklerin de incelenmesi gerekmektedir.

Bu çalışmada, model kod olan Türkçe etkisindeki ikidilli Kurmancisinin, bir temel kod ve etkileşim dili olarak sözce alanlarında gerçekleşen değişim, dönüşüm ve yeni oluşumlar, konuşucularının dil yetkinliğine bağlı olarak açıklanmaya çalışılmaktadır. Güncelliğini koruyan bu sürecin ve oluşumların anlaşılması amacıyla, ikidilli Kurmancisinin özellikle Türkçeden alıntıladığı ya da ödünçlediği içeriksel ve işlevsel birimlerin ikidilli Kurmancisinin sözce alanlarına nüfuz etme durumu yalın ve karma sözce oluşumları ile ele alınmaktadır.

Veriler

Çalışma verileri, dilsel etkileşim ve ikidillilik/çokdillilik konusunda alanyazında yapılan kuramsal ve uygulamalı çalışmalar ile Van'dan elde edilen ve Varol (2014)'te değerlendirilen ikidilli sözce yapılarına bağlı olarak oluşturuldu. Etkileşime bağlı olarak değişimin gerçekleştiği dilsel birim ve alanlara yönelik araştırma verileri ışığında farklı yaş grupları, cinsiyet ve eğitim seviyelerinde, yirmi beş Kurmanci Kürtçesi-Türkçe konuşucusu ikidilliye ait sözcelerde bulunan üç bin civarındaki kod karıştırma ve değiştirme birimi değerlendirildi. Verilere, ikidillilerle doğal ortamda yapılan yüz yüze görüşmeler ve sohbet ortamlarında ulaşıldı. Bu çalışmada, örnek veriler olarak yetişkinlere ait sözceler değerlendirilmektedir. Tez çalışmasında (Varol, 2014), çocuk ikidillilere ait sözce yapılarına da ulaşılabilir. Veriler, ikidillilerin genellikle her iki dili de kullanarak kod değiştirmeye dayalı söylemleri ile oluştuğundan dolayı sözceler, kurallı Kurmanci Kürtçesin harf gösterimleri bakımından farklılıklar sergileyebilmektedir: **i** > **ı; î** > **i** olarak Türkçe yazım değerlerine uygun hale getirilmiştir. Örnek sözce yapıları ile birlikte verilen kısaltmalar, konuşucunun ad ve soyadının baş harfleri, yaşı / sözce numarası (HB75/1 gibi) bilgilerini içermektedir. Dil kullanımında cinsiyet ayrımına bağlı olarak herhangi bir dilbilimsel değerlendirme yapılmamaktadır.

Yöntem

Alanyazında etkileşime bağlı olarak oluşturulan dilsel değişim çerçevesi ve sözvarlığındaki değişimin sıralama ilişkisi ana hatlarıyla betimlenmeye çalışılmaktadır. Kurmanci Kürtçesi alıcı/etkilenen dil ve Türkçe baskın/etkileyen dil olarak aralarında gerçekleşen etkileşimin hangi dilsel alanlarda daha fazla ve belirgin olduğu, hangilerinde daha sınırlı olduğunun anlaşılması için bir işlevsel alan sınıflaması yapıldı. Arapça, Farsça ve Batı dillerine ait dilsel öğelerin Türkçe ile birlikte ikidillilerin Kurmanci konuşma diline nüfuz etme oranları sıklık özellikleriyle bu bağlamda belirtilmektedir. Sözce sınırlı olan değerlendirmelerde, etkileşime bağlı olarak aktarımı gerçekleşen dilsel öğelerin sıralama düzeni ve sözce içlerine yalın ve karma niteliklerdeki yerleşimleri açıklanmaktadır. Bu yönleriyle çalışma, dilsel etkileşim olgusunu, hem niceliksel hem de sözce üyelerindeki niteliksel değişimler bağlamında ele almaktadır. Dilsel oluşumların anlaşılması için yapısal öğelerin sözce içindeki işlevsel sınırları belirlenerek bulundukları sözdizimsel alanlar belirtilmektedir. Bu saptamalarla, alanyazındaki çalışmalara kaynak olacak biçimde etkileşime bağlı olarak değişime açık ve kısıtlı olan dilsel alanlar belirlenmeye çalışılmaktdır. Anadili Kurmanci olan konuşucuların Türkçeyi edinim zamanları erken ve geç ikidilli olma bağlamında farklılıklar göstermektedir. Dil yetkinliği bağlamında çocuklar Kurmancide genelde algılayıcı ikidililik görünümü sergilerken şehir yaşamını benimseyen yetişkinler Kurmancide belirli oranlarda gerileyici ikidillilik özelliklerine sahiptirler. Verilerin değerlendirilmesinde ikidillilik seviyeleri de belirleyici olmaktadır.

Kurmanci-Türkçe İkidillilik Görünümleri

Türkçeyi ileri yaşlarda öğrenen ya da erken çocukluk dönemlerinde edinen Kürtler'de, Wei (2007: 6, 7)'de ikidillilik düzeylerine göre yapılmış olan tanımlamalara bağlı olarak dört farklı ikidillilik düzeyi ile karşılaşmaktayız:

1. Baskın İkidillilik (Dominant Bilingualism): Kurmanci-Türkçe ikidillilikte dillerden birinin diğerine göre daha fazla işlevsel olması, daha fazla kullanım alanına sahip olması ve bu nedenlerle konuşucuların dillerden birinde daha yetkin olması durumudur. Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun kırsal bölgelerinde Kurmanci daha baskın iken farklılaşan toplumsal ve sosyo-demografik yapıya bağlı olarak şehir yerleşimlerinde Türkçenin ikidilliler için daha baskın olduğu anlaşılmaktadır. Baskınlık seviyelerinin farklılaşmasında eğitim ve özellikle ekonomik kaygılarla Türkiye'nin batısına göç de önemli belirleyicilerdir. Kurmancinin ya da Türkçenin baskın olduğuna dair dilsel görünümler, ikidillilerin bu dillerden birini diğerine göre dil kullanım alanlarında tercih etmelerine ve daha sık kullanmalarına bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca dillerden birini diğerine alternatif olacak bir biçimde kullanmaları sürecinde de baskın dil etkisini sesbirimlerin telafuzu, sözcük seçimi ve sözce üyelerindeki sıralamaya bağlı olarak belli ettirmektedir.

2. Dengeli İkidillilik (Balanced Bilingualism): İki dilde de aynı ya da birbirine çok yakın yetkinlik seviyelerine sahip olma durumudur. Dengeli ikidillilik, milliyetçilik akımları ve sonucundaki ulus-devlet dillerinin ortaya çıkmasından önce çok daha yaygındı. Bir dilin diğerine göre daha prestijli ya da kıymetli olma durumu çok düşük seviyelerde olduğundan dilsel etkileşimde aşırı benzeşmeler ya da kayıplar söz konusu değildi. Toplumların anadillerinin yaşamsal olanakları daha fazlaydı. Kurmanci-Türkçe dengeli ikidillilik, günümüzde özellikle kırsaldaki çocukların eğitim hayatı ile Türkçe edinmeye başlamalarının erken evrelerinde yaşanmaktadır. Eğitimin ileri aşamalarında yazı dilinin de etkisiye baskınlık durumu Türkçe lehine değişmeye başlayarak dengeli ikidillilik durumu ortadan kalkmaktadır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun merkez yerleşimlerinde aile bireyleri ya da arkadaşlarıyla yoğun olarak Kürtçe iletişim kuran çocuklar için de Türkçe eğitim hayatına bağlı olarak aynı sürecin geçerli olduğu belirtilebilir. Dengeli ikidilliliğin en belirgin görünümü, her iki dilin de farklı kullanım alanlarındaki söylem gereksinimlerini, birbirlerine alternatif olabilecek bir biçimde konuşucu tarafından kod değiştirme eylemi olarak yansıtılabilmesiyle ortaya çıkmaktadır.

3. Gerileyici İkidillilik (Recessive Bilingualism): Özellikle kullanım alanlarının azalmasına bağlı olarak anadilin işlevinde azalmaya bağlı olarak bu ikidillilik türüne ait konuşucular ve dilsel türetimleri ile yaygın olarak karşılaşılmaktadır. Kurmanci kullanım alanlarının yitirilmesine bağlı olarak dilsel girdilerin ya da üretimlerin azalması nedeniyle ortaya çıkan ikidillilik çeşididir. Yitirilen dil kullanım alanları Türkçe ile doldurulmaktadır. Özellikle 1950'lerden sonra doğudan batıya göç eden yetişkinlerde bu tür ikidillilik daha yaygındır (Dorleign, 2006: 77). Ayrıca Kurmancinin ortak/geçer dil (lingua franca) olduğu kırsal bölgelerden şehirlere yerleşen ailelerin çocukları, eğitimde ve sosyal ilişkilerinde yeni toplumsal yapıya uyuma bağlı olarak Kurmanci ile daha az iletişim kurmaları bakımından gerileyici ikidillilik sürecine dâhil olmaktadırlar. Çünkü geçer dil artık Türkçedir. Kurmancide gerileyici ikidilliliğin en belirgin görünümü, Kurmanci içerik sözcüklerinin yerini Türkçe

karşılıklarının almasıdır. Başlangıçta ödünçleme olarak görülen sözcükler zamanla alıntılanmış birer birim olarak Kurmanci sözcelerinde yer edinmektedirler.

4. Algılayıcı/Pasif İkidillilik (Receptive Bilingualism): Bu ikidillilik türünde bireyler, dillerden birinin yazılı ya da sözlü biçimlerini anlamalarına rağmen zorunlu olmadıkça bu dili kullanmamaktadırlar. Günümüz şartlarında bir dilin anadili olarak kabul edilebilmesi için o dilin yazı sisteminin ve yazılı anlatımlarının da bilinmesi gerekmektedir. Kurmancinin eğitim dili olarak yaygın ve yeterli olmamasından dolayı yazılı anlatımları oldukça kısıtlı bir çevre tarafından bilinmektedir. Bundan dolayı sözlü dildeki yetkinlik daha yaygındır. Algılayıcı ikidillilik de sözlü anlatımın kavranışı konusunda gelişme sergileyen çocuklar arasında oldukça yaygındır. Özellikle yetişkin aile bireylerinin ya da yaşlıların kendi aralarındaki Kurmanci konuşmalarını algılayarak anlayan fakat Türkçe konuşmayı tercih eden çocuk ikidilliler şehir yerleşimlerinde oldukça yaygındır. Bu ikidillilik türünün çocuklardaki en belirgin görünümü, kendilerine yetişkinler tarafından Kürtçe olarak sorulan sorulara Türkçe cevaplar vermeleridir (Varol, 2014: 123, 124).

Kurmanci-Türkçe ikidillilik aslında çokdillilik olarak değerlendirilmelidir. Çünkü Türkçenin ikinci dil olarak edinimi ve öğrenimi süreçlerinde standart Türkçe dışında Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nin farklı Türkçe ağızları da aktif olarak yer almaktadırlar (Varol, 2014: 69).

Etkileşimbirimler ve Etkileşim Aşamaları

Dil sistemi içinde sesler, farklı işlev ve anlama sahip yapısal birimler ve tümcesel örüntüler yer almaktadır. Fakat sözcük biçimbilimi, anlambilimi ve işlevine yönelik çalışmalar çok uzun bir geçmişe dayanmaktadır. Dillerdeki etkileşime bağlı farklılaşmaları ortaya çıkarmak için yapılan çalışmalar da genelde sözcük temellidir (Uzun, 2006). Sözcükler, kendi içlerinde içerik sözcükleri (content words) ve işlev sözcükleri (function words) olarak ikiye ayrılmaktadır. Diller arası etkileşimde içerik sözcüklerinden çok hangi türden işlev sözcüklerinin hangi oranlarda alıcı dil yapısına yerleştiği önemlidir. Çünkü dilin tümcesel kurulumunu sağlayan birimler işlevsel birimlerdir ve işlevsel birimlerin kaybı aynı zamanda dil kaybının da göstergesidir. Genel olarak adlar, yardımcı eylemler dışındaki eylemler, sıfatlar, bazı belirteçler, soru sözcükleri ve olumsuzluk belirten sözcükler içerik sözcükleridir. Adıllar, yardımcı eylemler, ilgeçler, bağlaçlar, bazı belirteçler ve tanımlıklar ise işlev sözcükleridir.

Dil etkileşiminde, alıntı sözcüğü edinen dile temel kod dışında alıcı dil (recipient language) ve alıntı sözcüğün kaynağı olan dile model kod dışında baskın dil (donor language) denilmesi sık kullanılan adlandırmalardır. Alıntı sözcük (loanword), baskın dilden alıcı dile aktarılan bir sözcük olarak tanımlanmaktadır ve ödünçleme sözcük (borrowed word) ile kapsadığı dilbilimsel ilişkiler bakımından bazı ayrımlara sahiptir (Thomason, 2001: 71, 72). Alanyazında, bu iki ayrım birçok çalışmada bulunmamaktadır. Açıklamak gerekirse, doğal ortamda etkileşime giren diller, sürekli birbirlerinden sözcük alışverişinde bulunurlar. Alıcı dil yapısında, aldığı bu sözcükle aynı anlamsal özelliğe sahip bir sözcük de bulunuyorsa ve baskın dildeki sözcük alıcı dildeki sözcüğün söylemsel alanını tam olarak kaplamıyorsa bu sözcük bir *ödünçleme sözcük*tür. Fakat zamanla alıcı dil yapısı içine tamamen yerleşip o dilin kurallarına göre düzenlenirse ve ona alıcı dilde alternatif olan sözcüğün kullanımını ortadan kaldırırsa o

zaman bu sözcük artık bir *alıntı sözcük* olmuştur. Alıntı sözcük olarak alıcı dil yapısı içine yerleşmenin diğer bir yolu da alıntı yapılan birime alternatif olacak bir birimin alıcı dil yapısı içinde bulunmamasıdır. Örneğin Türkçeye batı dillerinden geçen "hamburger" sözcüğünün Türkçe bir karşılığı yoktur ve bu içerik sözcüğü için Türkçede alternatif bir karşılık bulununcaya kadar alıntı sözcük olarak kullanımına devam edilecektir. Aynı biçimde az önceki tümce içinde kullanılan "alternatif" sözcüğünün "eşil" olarak kullanımı bulunduğu belirtilse de bu sözcük toplumsal uzlaşımsallık kazanıncaya kadar "alternatif" alıntı sözcük olarak kalacaktır. Öte yandan Arapçadan Türkçeye aktarılan "cümle" sözcüğü için "tümce", kelime için "sözcük" kullanımının yaygınlaşması daha önce alıntı yapılar olan Arapça karşılıkların artık ödünçleme yapılar olduğunu göstermektedir.

Thomason (2001: 71), tüm dilsel birimlerin belirli bir sırayla ödünçlenebileceğini belirtmektedir. Bu süreç, dilbilimsel ve toplumdilbilimsel temelli oluşum ile etkileşim zamanının süresine ve yoğunluğuna göre belirlenmektedir. Yani alıcı dil toplumunun baskın dil toplumuna uyumuna bağlı olarak alıcı dildeki tüm dilsel birimlerin baskın dilde olanlarla yer değişebileceğini belirtmektedir.

Etkileşim sürecinde, baskın dil ve alıcı dil yapısı içindeki tüm birimler ve örüntüler birer rakip gibi karşılaşır. Bu karşılaşma çoğunlukla baskın dildeki birim, anlam ve örüntülerin üstünlüğü ve alıcı dil yapısında gerçekleşen çeşitli değişimler ile sonuçlanır. Dünya ülkelerinin çoğu çokdilli toplumlara sahiptir ve birçok farklı dil etkileşim alanından elde edilen verilerle araştırmacılar, etkileşim aşamaları ve hangi türden birimlerin hangi sıralamayla alıcı dil alanına yerleştiği konusunda bazı açıklamalar yapmaktadırlar. Dillerin anlam yükünü içlerinde barındıran sözcükler ve işlevsel eklerin etkileşime bağlı olarak tiplojik aktarımın belirlenmesi için aşağıdaki aşamaların değerlendirilmesi önerilmektedir (Haspelmath, 2008: 48):

İçerik sözcüğü >işlev sözcüğü>eklemeli dil eki>çekimli dil birimi

Bu aşamalandırmaya göre önce içerik sözcüklerinin aktarımı gerçekleşir. Adlar, sıfatlar ve bazı belirteçler bu gruptadır. Söylem belirleyicileri ve bazı belirteçler gibi işlevsel sözcükler bunu takip eder. Bir dilde hem eklemeli hem de çekimli dile özgü ekler/birimler bulunduğunda ekelemeli dile özgü olan eklerin daha çok alıcı dil yapısına aktarılmak istendiği anlaşılmaktadır. Yani Türkçe gibi dillerde olan eklerin çekimli dillerde bulunan eklerden daha çok tercih edildiği anlaşılmaktadır. Johanson (1999: 90) Altay dilleri hipotezine bağlı olarak birçok Türk dilinin geçirgen ve sistematik olmasından dolayı çekici özellikler içerdiğini belirtmektedir. Johanson'a göre, Türkçenin eklemeli dil yapısına sahip olmasının, Türkçe ile etkileşime giren Kurmanci gibi çekimli diller için Türkçeden ödünçleme/aktarım yapma isteği oluşmasına neden olmaktadır. Çünkü Türkçedeki zengin soneklerin sözcük türetim işlevselliği oldukça güçlüdür. Haspelmath (2008: 48), yukarıdaki dilsel etkileşim aşamalarının şu şekilde yorumlanabileceğini belirtmektedir:

1.Zamansal olarak: Bir dil soldaki birimleri sağdaki birimlerden daha erken ödünçler. Etkileşime bağlı olarak bağımsız (herhangi bir sözcüğe bitişik olmayan) dilsel birimler bağımlı olanlardan çok daha önce aktarılır. Çünkü alıcı dil yapısında öncelikli olarak ihiyaç duyulan anlamsal içeriğe sahip birimlerdir.

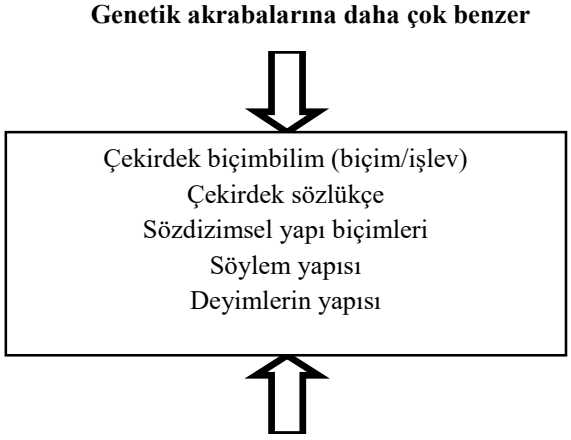
2.Belirtici olarak: Bir dil eğer sağdaki birimleri içeriyorsa o zaman soldaki birimleri de ödünçlemiş demektir. Bağımlı işlevsel birimleri sözvarlığına katmış olan bir dil, bağımsız birimleri de söz varlığına aktarmış olduğunu belli eder.

3.Niceliksel olarak: Bir dil soldaki birimlere benzer yapıdaki birimleri sağdaki birimlere benzer yapıdaki birimlerden daha fazla ödünçler. Dil alanında ihtiyaç duyulan daha çok anlamsal içeriğe sahip olan içerik sözcükleri ve işlevsel sözcüklerdir. Bağımlı işlevsel birimler dilsel etkileşimin en son aşamalrında yerini baskın dildeki eş-işlevsellerine bırakırlar.

4.Olasılık: Soldaki birimlerin ödünçlenmesi sağdaki birimlerin ödünçlenmesinden daha olasıdır (Haspelmath, 2008: 48). Soldaki birimler daha kolay ödünçlenir. Çünkü alıcı dil yapısının yetersizliği dilbilgisel düzlemden çok anlamsal içerik eksikliğinden kaynaklanır. Bundan dolayı söz varlığında eksik olan anlam alanını öncelikle doldurmaya çalışır ve yine içerdikleri çok anlamlılıktan dolayı bağımsız işlevsel birimleri baskın dilden aktarmaya çalışır.

Owens (1997), aynı kökenden gelen dil özelliği sergilemesinden ya da etkileşim kaynaklı olarak gerçekleşen farklılaşmaların dilin hangi bölümleri üzerinde daha etkili olduğunu gösteren olası kademelenme oranını aşağıdaki tabloda sunmaktadır (Thomason, 2001):

Şekil 1. Dilsel birimlerin akrabalık/komşuluk ilişkilerine göre farklılaşma aşamaları
(Owens 1997)'den uyarlama

Şekildeki kademelenme oranı, tarihsel ve karşılaştırmalı dilbilim çalışmalarının son dönemlerine kadar süren araştırmalarla elde edilmiş verileri sunmaktadır. Bir dilin çekirdek biçimbilimi yani yapım ve çekim ekleri ve günlük hayatta sıklıkla kullanılan ve ilk edinilen sözcüklerden oluşan çekirdek sözlükçe sonrasında ise temel sözcük diziliminin de içinde bulunduğu sözdizim genetik akrabaklara daha çok benzer. Çünkü bu dilsel alanlar, aynı zamanda, etkileşime bağlı olarak söz varlığından yitirilecek son özelliklerdir. Fakat deyimlerin yapısı, ses ve bürün olguları baskın dil yapısına daha çok benzer yani etkileşime bağlı olarak değişmesi daha olasıdır. Muysken (2008: 9) farklı dillerden büyük oranda sözcük dağarcığıyla ilgili birimler ödünçlense de bunların dilbilgisel farklılaşmalara neden olmayabileceğini belirtmektedir. Sözcüksel ödünçleme ardından bazı türetimsel ekler ve sözcük dizilimi de ödünçlenebilmektedir. Fakat genellikle temel dilbilgisel yapıların ödünçlemesi gerçekleşmez.

Ödünçleme/Alıntılama Ölçeği ve İkidillilerin Kurmanci Sözceleri

Thomason (2001: 69-71)'de etkileşime bağlı ödünçleme ve alıntılama ölçeği geniş bir çerçevede sunulmaktadır:

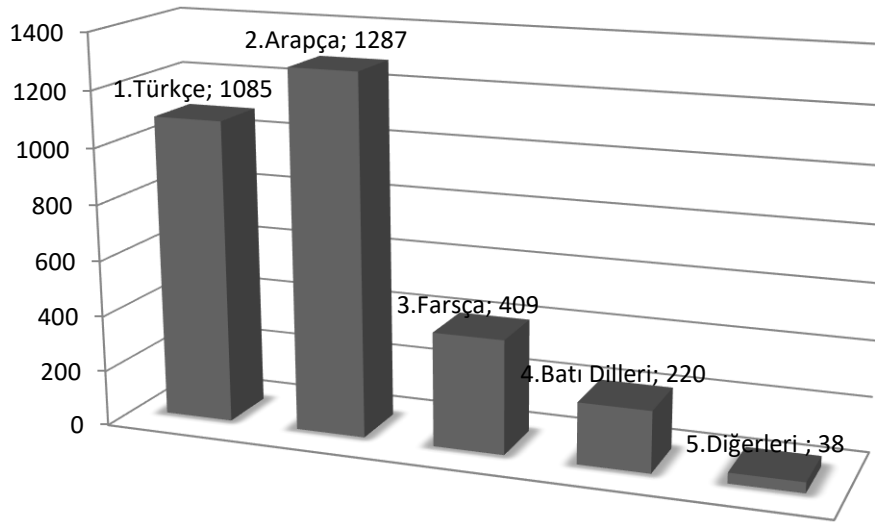
1. Düzensiz etkileşim: Temel olmayan içerik sözcüklerinin ödünçlenmesidir. Temel olmayan içerik sözcükleri, anadilin çekirdek sözlükçesinde bulunmayan ya da bulunan fakat kullanım sıklığı olmayan sözcüklerdir. Baskın dil olma özelliği belirgin değildir. Toplumların aynı yaşam alanınını paylaşmalarının bir sonucu olarak Kurmanci ile Türkçe etkileşiminin çok erken dönemlerinde iki dil arasında sözcük aktarımları olmuştur. Örneğin Urartuca kökenli olan *tırsmak* sözcüğü, Kurmanci kaynaklı olarak Türkçenin söz varlığına yerleşmesi ve Türkçeden de bazı içerik sözcükleri, Kurmanci konuşucularının dilsel gereksinimlerine bağlı olarak söz varlıklarına kazandırılması bu sürecin görünümleridir.

2. Yavaş ama daha yoğun etkileşim: Diller arası etkileşime bağlı olarak en çok ödünçlenen birimlerden biri bağımsız belirteçler olan söylem belirleyicileridir. Çeşitli deyimler de olaylar, durumlar ve duyguların yansıtılmasında özet anlatımlar olmalarından dolayı bu süreçte aktarımı gerçekleşen örüntülerdir. Deyimlerin aktarımında temel olan anlamsal özelliklerin aktarılmasıdır. Anlamsal özellikler aktarılırken birimler arasındaki yapısal ilişkiler de aktarılabilir. Örneğin Kurmanci Kürtçesine Türkçeden aktarılan *dıl-ê* "gönül-izafe" *mın* "benim" *teng* "sıkı" *bu* "oldu" yani "canım sıkıldı" deyimi bu örüntüde sadece anlamsal özelliklerini barındırmaktadır (Bulut, 2006). Bu deyim Türkçe baskın, Kurmanci gerileyici ya da algılayıcı ikidillilik seviyesine sahip olanlarda genellikle *canê mın sıkılmiş bu* "canım sıkıldı" biçiminde görülür. Deyimde anlamsal içeriğin yanında Türkçenin yapısal birimlerinin de aktarıldığı anlaşılmaktadır. {-mIş} eki, Kurmancide, Türkçedeki işlevinden farklı olarak sadece bağlı olduğu sözcüğü (adeylemi) ardından gelen yardımcı eyleme bağlayan bir bağ kurucu görevindedir.

Türkçe, bağımsız işlev belirteçleri olarak Arapça ve Farsça'dan *yani, zira, ama çünkü* gibi çok sayıda birimi kopyalamıştır. Bu bağlayıcılardan bazıları Türkçe aracılığıyla Makedon dili gibi farklı etkileşim dillerine de geçmiştir. Söylem belirleyicisi olarak kullanılan bağlayıcıların kopyalanması daha kolay ve sık gerçekleşmektedir. (Johanson, 2006: 12).

3. Yoğun etkileşim: Temel olduğu kadar temel olmayan sözcüksel birimleri ödünçleme, orta seviyeli yapısal ödünçleme gerçekleşir. Sözcük dizimi ve yan tümce örüntüleri benzeşebilir. Ödünçlenen çekimsel kategoriler ve ekler anadilin sözcüklerine alıntı birimler olarak eklenebilir. Dilsel özellikler, uzun süreli ve yoğun dil etkileşimine bağlı olarak alıcı dil yapısına öylesine yerleşir ki anadili konuşucusu tarafından bu özellikler köken dillerine ait olarak benimsenir. Çünkü ana dil konuşucuları, bu özellikler için gerekli dilsel uyarlamaları gerçekleştirerek uygun söylem örüntüleri içinde kullanmaktadırlar. Ancak etimolojik bir çalışmaya bağlı olarak bu birimlerin ait oldukları diller anlaşılabilir.

Grafik 1. Etkileşimbirimlerin köken dillere göre dağılımları (Varol 2014)

Grafik 1. doğal ortamda ikidilli Kurmanci konuşucularının bu dildeki sözcelerinde yer alan farklı dillere ait sıklık özellikleriyle üç bin civarındaki etkileşimbirimi göstermektedir. Arapça, Farsça, Batı dilleri ve diğer dillerden aktarılmış olan bu dilsel birimlerin sıklık özellikleriyle yaklaşık iki bin tanesi aynı zamanda Türkçe söz varlığı içine de yerleşmiştir. Etkileşimbirimler, sözce içinde görülme sıklıklarını da içerecek biçimde grafiğe yansıtılmıştır. Çünkü etkileşimin boyutları anlaşılmak isteniyorsa dilsel ifadelerin kullanım sıklıkları da görülmelidir. Dorleign (2006: 82)'de Arapça ve Farsça içerik ve işlev sözcüklerinin Türkçe ve Kurmancinin dil yapılarının belirlenmesinde önemli bir role sahip olduklarını belirtilmektedir. Türkçe ve Kurmanci arasındaki dil ilişkileri bakımından belirsizliğini koruyan durum Arapça ve Farsça olan dilsel öğelerin Türkçe aracılığıyla mı Kurmanciye yerleştiği yoksa Kurmanci aracılığıyla mı Türkçeye yerleşmiş olduğu konusundadır. Alıcı dilde, aracı dile özgü birtakım özellikler bulunduğunda aktarımın hangi dille gerçekleştiğine dair fikir sahibi de olunabilir. İkidillilere ait Kurmanci sözce yapıları içinde bulunan etkileşimbirimler, aynı zamanda Türkçenin komşu dillerden etkilenme oranını göstermektedir. Bağımlı işlevsel biçimbirimler dışında hem Türkçe hem de Kurmanci, Arapça ve Farsçadan yoğun bir şekilde etkilenmiştir. Kurmancinin Türkçeden etkilenme durumu da grafikteki sayısal verilerden ve ikidillilere ait tez çalışması içindeki sözcelerden (Varol, 2014: 227-361) açıkça görülebilmektedir. Başta içerik sözcükleri olmak üzere birçok bağımsız işlevsel birim ve Türkçenin tanıtsallık eki olan {-mIş} yapısı, anlamsal içeriğini değiştirerek Kurmanci söylem alanı içine yerleşmiştir. Bu etkileşimbirimlerden bazısı ödünçleme özellikleri sergilerken alıcı dil yapısına uyum sağlayanlar artık alıntı sözcükler olmuştur. Arapça ve Farsça yanında Batı dillerine ait dilsel birimler, Türkçe söz varlığı içinde bulunmaktadır fakat bunlardan hiçbiri işlevsel birim değildir. Teknolojik yeniliklerin kullandıkları diller ve dijital iletişim dillerinden özellikle İngilizce, Türkçe sözvarlığındaki yoğunluğunu artırmaktadır.

Her dilin kendine özgü bir dilbilgisel yapılanışı vardır. İki çekimli dilin etkileşim aşamaları ve değişen dilsel birimlerinin yeni düzeni bir eklemeli dil ile bir çekimli dilin etkileşimi ve yeni düzeninden farklı olacaktır. Aşağıda yarı çekimli yarı eklemeli tipoljik

özelliklere sahip Kurmanci ile eklemeli dil yapısına sahip Türkçe ve bölgenin diğer baskın dilleri olan Farsça ve Arapça arasında gerçekleşen etkileşimin dilbilgisel alanlardaki sıralı yansıması bulunmaktadır. Tez çalışması içindeki bu verilerden hangi dilsel birimlerin daha çok aktarımının yapıldığı ve hangilerinin göreceli olarak sözvarlığına daha az yerleşmiş olduğu konusunda birtakım bilgiler elde edilebilir. Aşağıda yetişkinlere ait sözceler içinde bulunan etkileşimbirimler sıklık değerlerini de içlerinde barındıracak biçimde yoğunluk sıralarına göre belirtilmektedir:

Adlar > Belirteçler > Sıfatlar > Sözce Bağlaçları (Söylem Belirleyicileri) > Adeylemler > İkilemeler > Sıralama Bağlaçları > Ünlemler > İlgeçler > Adıllar > Eylemler > Ulaçlar

Yetişkin sözcelerinde sözcüksel birimlerden en çok adların aktarımının gerçekleştiği görülmektedir (Varol, 2014: 153). Türkçe ya da farklı bir dil kaynaklı olan yapılar ikidilli Kurmancisinin birim sözcük ya da farklı örüntüleri ile bir arada, sözcenin bir üyesi olduğunda bunlar *karma yapılar* olarak adlandırılmaktadır. Karma yapılı görünümler, bağımlı işlevsel birimleri vasıtasıyla Kurmancinin temel söz varlığına ait unsurları korumaya devam ettiğinin de bir göstergesidir. Adlar en çok karma yüklem (KY) ve karma özne (KÖ) niteliğindeki alanlarda bulunmaktadırlar:

HB75/**1.** [1]Baldıza te [2]sınırlenmiş bûye⌋ nızanım çı bûye
'Baldızın sinirlenmiş (mi) bilmem ne olmuş'

HB75/1'de üst simge ve alt çizgili olarak belirtilen Türkçe yapılardan [1] Kurmanci izafe biçimbirimi olan {-a} ve ikinci tekil şahıs adılı olan *te*'yi içinde barındırmasıyla bir KÖ. alanı oluşturmaktadır. Türkçe tanıtsallık biçimbirimi olan {-mIş} ile birlikte [2]'de görülen adeylem yapısı ise Kurmanci *bûn* yardımcı eylemi ve bitmişlik görünümü sergileyen üçüncü tekil şahıs biçimbirimi {-ye} ile birlikte KY. alanını oluşturmaktadırlar. Aktarımı yapılan adlar, yalın olarak özne (Ö) alanlarında çok daha düşük düzeyde iken Kurmancinin uyum ekleri gibi bağımlı işlevsel birimleri gerektiren yüklem (Y) alanlarında neredeyse hiç yoktur:

İG52/**2.** [1]Mıllet na hema [2]polês bu
'Millet yoktu, öyle polis vardı'

İG52/2'de [1]Arapça [2]Fransızca kökenli adlar olan ve yalın Ö. alanları oluşturan yapılar bulunmaktadır. Genelde varlık-yokluk belirten sözce yapısı olarak değerlendirilebilecek örüntülerde bu türden yapılanmalarla karşılaşmaktayız. Diğer sözce örüntülerinin Kurmancinin işlevsel birimlerine ihtiyaç duydukları tez çalışmasındaki verilere bakılınca anlaşılmaktadır (Varol, 2014: 227-361). Veriler konuşma diline ait oldukları için eksiltmeli birimlerle de sıklıkla karşılaşılmaktadır. Yukarıdaki örnekte: *hebu* yerine *bu* "vardı" gibi. Durum, yer-yön ve zaman belirteçleri olarak kullanılan sözcükler bunu takip etmektedir. Adların en çok bulunduğu belirteç türü yer-yön belirteçleridir.

CO68/**3.** Ez çum odê
'Ben odaya gittim'

CO68/3'te Türkçe *oda* sözcüğü Kurmancide bükük ya da eğik durum eki (oblique case) olarak belirtilen {-ê} biçimbirimi ile birlikte karma yer-yön belirteci alanını oluşturmaktadır.

Öte yandan Türkçe ya da etkileşimde olunan farklı diller kaynaklı adların yalın olarak belirteç alanlarını oluşturmaları oldukça nadirdir.

Niteleyici olarak kullanılan sıfatlar bakımından zengin olan Türkçeden ve etkileşimdeki farklı dillerden konuşma dili olan Kurmanciye birçok niteleyici/sıfat aktarımı yapılmıştır. Bu sözcüklerin Kurmancideki eşanlamlı olan karşılıkları da ikidilli sözcelerinde bulunabilmektedir. Sıfatlar çoğunlukla karma yüklem alanlarında görülmektedir:

İG52/**4.** Bêriwan guşkê [1]sert e⌋ [2]qelbê [3]sert e⌋
'Berivan biraz serttir kalbi (vicdanı) serttir'

İG52/4'te davranış ve tutum ile ilgili bir niteleyici/sıfat olarak *sert* aslında Farsça kaynaklıdır fakat Türkçedeki anlamsal ve kullanımsal içerik ile örtüşmektedir. Sözce içinde iki farklı KY. alanında kullanılan bu niteleyiciler Kurmancinin ek fiil olarak da bilinen koşaç (copular) eki {-e } ile birlikte işlevsellik kazanmaktadırlar. Örnek yapılardan görüldüğü gibi genellikle Kurmancinin izafe, durum ve koşaç gibi bağımlı işlevsel birimleri ile birlikte etkileşim dillerine ait birimler belirli bir sözce alanında bulunmaktadırlar.

Türkçe dışında Arapçanın ve belirli oranda da Farsçanın sözce bağlaçları ve söylem belirleyicilerinin Kurmanci ve Türkçe sözvarlığına yerleşmiş olduğu anlaşılmaktadır. Bu işlevsel birimler anadili konuşucuları tarafından içselleştirildiğinden artık birer alıntı sözcüktürler. Arapça kaynaklı *yani, ama, mesela, zaten* ve Farsça kaynaklı *çünkü* ve Türkçe kaynaklı peki en çok karşılaşılan söylem belirleyicileridirler.

BN45/**5.** Mı go:[1]Peki mala te [2]xıra nebıt!
'Dedim: 'Peki evin harap olmasın (yıkılmasın)!'

BN45/5'te, görüldüğü gibi tek başına kullanılan / bağımsız bir işlevsel birim olarak *peki,* sözce başı konumda konuşucunun tavrını, tutumunu sergileyici bir işleve sahip olduğundan söyleme yön vermektedir. Bu yönleriyle durum belirteci olarak sözce alanlarında bulunmaktadırlar. Söylem belirleyicilerinin de etkileşime bağlı aktarıma açık oldukları anlaşılmaktadır. Çokdilliliğin olduğu dünyanın farklı coğrafyalarında da söylem belirleyicilerinin etkileşime bağlı olarak hızlı ve yoğun bir biçimde aktarılan birimler oldukları bilinmektedir. Türkçenin Kurmanciyi en belirgin biçimde etkileyerek sözce kurulumuna yön veren, {-mış}'lı yapıları da içinde barındıran adeylemler olmuştur.

Türkçe kökenli oldukları belirtilen ikilemeler de işlevsel özellik sergileyen birimler olarak Kurmanci sözvarlığı içine yoğun bir şekilde girmiştir. *Gevir-mevir* "taş-maş" ya da *heval-meval* "arkadaş-markadaş" gibi sadece anlamsal ilişkileri aktaran ikileme yapıları dışında *etüt-metüt* gibi doğrudan Türkçeden yapısal bütünlüğü ile aktarılan ikilemelerle de karşılaşmaktayız. İkidilli Kurmancisinde ikileme yapılarının kaynak ya da aracı olan dilden alındıktan sonra ses değerlerine uyumlu hale getirildiği de görülebilir:

HB75/**6.** [1]Hema hema nûziki du sed [2]kilo hebu
'Hemen hemen iki yüz kiloya yakın vardı'

HB75/6'da [1] durum belirteci alanına sahip bir ikileme yapısıdır. *Hemen* sözcğünün kaynağı, etimoloji sözlüklerinde, Kurmanci gibi Hint-İran dil grubu içinde bulunan Farsça olarak belirtilmektedir fakat farklı yapısal görünümlerle hem Türkçede hem de Kurmanci Kürtçesinde bulunmaktadır. İkileme sözcüğü olan *hemen* tek başına olduğunda "çabuk, hızlı"

anlamındayken ikileme yapısı içinde "yaklaşık olarak" anlamını vermektedir. İkilemeler de söylem belirleyicileri gibi genellikle durum belirteci alanında bulunmaktadırlar. Sıralama bağlaçları, genellikle Arapça ve Farsça kaynaklı birimler olarak hem Kurmanci hem de Türkçe sözvarlığı içinde *ve, hem..hem, ne…ne* gibi bulunan alıntılanmış işlevsel birimlerdir. Ünlemler, duygu durum yansıtıcısı olarak ses perdesine bağlı oluşumlar sergiler ve bu da aynı zamanda bürünsel özelliklerden de etkilenilmiş olduğunu gösterir. Türkçeden Kurmanciye alıntılanan ilgeçler Kurmaci sözdizim kurallarına göre yeniden biçimlenmiştir. İkidillilik seviyesine bağlı olarak Kürt konuşucular, Türkçe adılları, eylemleri ve ilgeçleri de Kurmanci ile gerçekleştirdikleri söylemlerinde kod karıştırma ve değiştirme birimleri olarak kullanabilmektedirler. Türkçe ve Kurmanci arasında gerçekleşen etkileşim sıralamasına bağlı olarak içeriksel sözcüklerin işlevsel sözcük ve birimlerden çok daha fazla alıntılandığını belirtebiliriz. Kurmanci, ikidilli sözcelerde kendine özgü olan bağımsız işlevsel birimleri, ikidillilik seviyesine bağlı olarak büyük oranda korumaya devam etmektedir.

4. Çok yoğun etkileşim: Önemli oranda sözcüksel ve yapısal ödünçleme gerçekleşir ve bu türden sözdizimsel ödünçleme *anlamsal sözdizim ödünçleme* 'semantico-syntactic barrowing' olarak nitelendirilir (Thomason, 2001: 70,71). Çok yoğun etkileşim, sözdizimsel anlam ağının da baskın dile benzeşmesiyle kendini belli etmektedir. Kapadokya Yunancası için bedeninin Yunanca ama ruhunun Türkçeleşmiş olduğu benzetmesi çok yoğun etkileşimin sonucunu ortaya koymaktadır. Bu türden bir etkileşim gerçekleştiğinde alıcı dilin temel kurucusu olan sözdizimsel örüntü, anlamsal bütünlüğüyle beraber baskın dilin özelliklerini barındırdığından dil kaybının son aşaması olarak değerlendirilebilir. Alıcı dile özgü kural ve özelliklerin bu aşamaya kadar çoğunluğu yitirilmiştir. İkidillilerden ileri derecede gerileyici Kurmanci yetkiniği sergileyen konuşucuların çok yoğun etkileşime dair dilsel görünümler sergilemesi söz konusudur. Sözdizimsel anlam alıntılanması, ikidillilikten tek dilli bir topluma dönüşümün de göstergesidir.

Sonuç

Etkileşim yaşayan dillerin baskın olanından alıcı dil yapısına çeşitli sözcüksel ve dilbilgisel özellikler aktarılabilir. Dilsel birim ve örüntülerden kurulu olan bu aktarımların ikidillilerin Kurmanci Kürtçesi için de belirli bir düzen ve sıralanma içinde gerçekleştiğine dair veriler bulunmaktadır. Alanyazındaki açıklamalara ve tez çalışmasındaki verilere bağlı olarak dilsel etkileşimden en çok etkilenen ve aktarımı yapılan birimlerin, alıcı dildeki anlamsal ihtiyacı karşılamalarından dolayı içerik sözcükleri olduğu anlaşılmaktadır. İkidillilik seviyelerine bağlı olarak Kurmanci Kürtçesi-Türkçe konuşucularının Kurmanci sözcelerindeki Türkçe içerik ve işlev sözcüklerinin sıklığı farklılaşmaktadır. Bağımsız işlevsel birimlerden olan söylem belirleyicileri etkileşimin erken aşamalarında çok anlamlı özelliklerinden ve kullanım sıklıklarından dolayı aktarımı gerçekleşen işlev sözcükleridir. Ödünçleme ve alıntılama ölçeğine göre Kurmanci ve Türkçe konuşucusu olan ikidillilerin Kurmanci söz varlıkları yoğun etkileşim sergilemektedir. Verilere göre daha çok Arapçanın ve belirli oranlarda Farsçanın içerik sözcükleri ve söylem belirleyicilerinin, Türkçe ve Kurmanci sözvarlığına, benimsenerek alıntılanan *ortak kodbirimler* olarak yoğun bir biçimde yerleştiği görülmektedir. Batı dilleri ve farklı aracı kaynak dillerin içerik sözcüklerinin de yine ikidilli Kurmanci konuşucularının sözvarlığında Türkçe aracılığıyla bulunduğu anlaşılmaktadır. Uygulamalı çalışmalar

göstermektedir ki çok yoğun dilsel etkileşimde, temel temel koddaki sözcük dağarcığı baskın dil olan model koddaki ile yer değiştirir, bağımlı işlevsel birimler temel koda yerleşir ve yoğun etkileşimin en son aşamasında sözdizimsel anlam ağı bütünüyle model koda ait birimlerle kaplanabilir. Örnek olarak verilen bazı sözce yapılarından anlaşıldığı gibi genellikle etkileşim dillerine ait birimler, Kurmancinin izafe, durum ve koşaç gibi bağımlı işlevsel birimleri ile birlikte belirli bir sözce alanında karma olarak bulunmaktadırlar. Bundan dolayı da etkileşim dillerinin birimleri, genellikle Kurmancinin bağımlı işlevsel birimleri ile birlikte belirli bir sözce alanını oluşturabilmektedirler. Tipolojik bakımlardan Kurmanci ve Türkçe farklılık sergilediğinden ikidillilerin Kurmancisinin temel dilbilgisel alanları korunsa da yetersiz dilsel girdi ya da kullanım alanlarının yitirilmesine bağlı olarak bu alanlar da dil yetkinliğindeki gerilemeyle orantılı bir biçimde aşamalı olarak etkilenerek değişip dönüşebilir. Türkçe ve Kurmanci Kürtçesi arasındaki etkileşim süreci, çokdilli ortamlarda insan bilişselliğinin bir yansıması olarak incelenmesi gereken dilbilimsel verilerle sürekliliğini korumaktadır.

KAYNAKÇA

Bulut, Christiane. 2006. 'Turkish Elements in Spoken Kurmanji'. *Turkic Languages in Contact*, Editör: H. Boeschoten. Berlin: Harrassowitz Verlag, s. 95-121.

Dorleijn, Margarette. (2006). "Turkish-Kurdish Language Contact". *Turkic Languages in Contact*, Ed. H. Boeschoten. Germany: Harrassowitz Verlag, 75-94.

Johanson, Lars. (1999). "Attractiveness and Relatedness: notes on Turkic Language Contacts", *Proceedings of the twenty-fifth annual meeting of the Berkeley Linguistic Society, Special Session on Caucasian Dravadian and Turkic Linguistic*, Ed. Jeff Good, Alan C.L. Yu, 87-93.

Johanson, Lars. (2006). "Turkic language contacts in a typology of code interaction", *Turkic Languages in Contact*, Ed. H. Boeschoten. Berlin: Harrassowitz Verlag, 4-27.

Haspelmath, Martin. (2008). "Loanword typology: Steps toward a systematic cross-linguistic study of lexical borrowability", *Aspects of Language Contact*, New Theoretical, Methodological and Empirical Findings with Special Focus on Romancisation Processes, Ed. Georg Bossong, Bernard Comrie, Yaron Matras, 43-62.

Heine, Bernd. - Kuteva, Tania. (2007). "Identifying instances of contact-induced grammatical replication", *MPI* Leipzig, (Preliminary Version), 1-28.

Matras, Yaron. (2009). *Language Contact*. Cambridge University Press.

Muysken, Pieter. (2008) "Conceptual and Methodological Issues in Areal Linguistics". *Linguistics Areas to Areal Linguistics*, John Benjamins Publishing Company, 1-25.

Rehbein, Jochen - Herkenrath Annette vd. (2009). "Turkish in Germany – On contact-induced language change of an immigrant language in the multilingual landscape of Europe", *STUF, Akademie Verlag*, 62, 3: 171-204.

Romaine, Suzanne. (2008). *Bilingualism.* Merton College, University of Oxford, Blackwell Publishing.

Thomason, G. Sarah. (2001). *Language Contact*. Edinburgh University Press.

Uzun, E. Nadir. 2006. *Biçimbilim: Temel kavramlar*: Papatya Yayıncılık.

Varol, Orhan. (2014). Türkçe-Kürtçe Dil Etkileşimi: İkidilli Konuşuculara Ait Verilerdeki Dilbilimsel Görünümler, (yayımlanmamış doktora tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. URL: acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/26195.

Wei, Li. (2007). 'Dimensions of Bilingualism,'*The Bilingualism Reader*,/Editörler: Li Wei.-2nd ed. Routledge. s. 1-23.